

ВОДЕЧКИ ПРИНЦИПИ ЗА БИЗНИС И ЧОВЕКОВИ ПРАВА

ИМПЛЕМЕНТИРАЊЕ НА РАМКАТА
НА ОБЕДИНЕТИТЕ НАЦИИ ЗА
„ЗАШТИТА, ПОЧИТУВАЊЕ И ПРАВНИ ЛЕКОВИ“

СКОПЈЕ 2019

Поттикнување на принципите
за бизнис и човекови права
Проектот е финансиран
од Европската Унија

Business Confederation of Macedonia

KONEKT

ВОДЕЧКИ ПРИНЦИПИ ЗА БИЗНИС И ЧОВЕКОВИ ПРАВА

ИМПЛЕМЕНТИРАЊЕ НА РАМКАТА НА ОБЕДИНЕТИТЕ НАЦИИ
ЗА „ЗАШТИТА, ПОЧИТУВАЊЕ И ПРАВНИ ЛЕКОВИ“

ОБЕДИНЕТИ НАЦИИ
ЧОВЕКОВИ ПРАВА
КАНЦЕЛАРИЈА НА ВИСОКИОТ КОМЕСАР

Оваа публикација е подготвена со поддршка од Европската Унија. Содржината на оваа публикација е единствена одговорност на Здружението Конект и авторите на содржините и на никој начин не може да се смета дека ги претставува ставовите на Европската Унија.

Оваа публикација е неофицијален превод за кој издавачот ја прифаќа целосната одговорност.

Публикацијата е објавена за и во име на Обединетите нации.

Уредник: Здружение Конект Скопје

Издавач: Проект: Поттикнување на принципите за бизнис и човекови права

За издавачот: Никица Кусиникова, Здружение Конект

Превод и лектура: Лингва Експерт ДОО Скопје

Скопје, февруари 2019

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

334.72:342.72(73):340.13

ВОДЕЧКИ принципи за бизнис и човекови права : имплементирање на рамката на Обединетите нации за „Заштита, почитување и правни лекови“. - Скопје : Здружение Конект, 2019. - IV, 36 стр. ; 21 см

Публикацијата е во рамките на проектот: „Поттикнување на принципите за бизнис и човекови права“

ISBN 978-608-4835-05-9

а) Претпријатија - Човековите права и слободи - Правна рамка COBISS.MK-ID 109708298

Белешка

Употребените ознаки и презентираниот материјал во оваа публикација не подразбираат изразување на мислење од страна на Секретаријатот на Обединетите нации во однос на правниот статус на која било држава, територија, град или област, или нивните власти, или во однос на разграничувањето на нивните граници.

Симболите на документите на Обединетите нации се состојат од големи букви во комбинација со бројки. Спомenuвањето на таква бројка укажува на повикување на некој документ на Обединетите нации.

HR/PUB/11/04

© 2011 Обединети нации за верзија на англиски јазик
© 2019 Обединети нации за верзија на македонски јазик
Сите права на светско ниво се задржани

СОДРЖИНА

I. ОБВРСКА НА ДРЖАВАТА ЗА ЗАШТИТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА	9
А. ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ	9
Б. ОПЕРАТИВНИ ПРИНЦИПИ	11
 II. КОРПОРАТИВНА ОДГОВОРНОСТ ЗА ПОЧИТУВАЊЕ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА	 20
А. ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ	20
Б. ОПЕРАТИВНИ ПРИНЦИПИ	23
 III. ПРИСТАП ДО ПРАВНИ ЛЕКОВИ	 34
А. ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ	34
Б. ОПЕРАТИВНИ ПРИНЦИПИ	35

Оваа публикација ги содржи „Водечките принципи за бизнис и човекови права: Имплементирање на рамката на Обединетите нации за „Заштита, почитување и правни лекови“, изготвени од Специјалниот претставник на Генералниот секретар за човекови права и транс-национални корпорации и други деловни претпријатија. Специјалниот претставник ги вклучи Водечките принципи во неговиот финален извештај до Советот за човекови права (A/HRC/17/31), што вклучува и вовед за Водечките принципи и преглед на процесот што доведе до нивна подготовка.

Советот за човекови права ги одобри Водечките принципи со својата одлука 17/4 од 16 јуни 2011 година.

ОПШТИ ПРИНЦИПИ

Овие Водечки принципи се темелат на:

- (а) Постојните обврски на државите да ги почитуваат, заштитуваат и исполнуваат човековите права и основни слободи;
- (б) Улогата на деловните претпријатија како специјализирани органи во општеството коишто вршат специјализирани функции и кои треба да работат во согласност со сите применливи закони и да ги почитуваат човековите права;
- (в) Потребата правата и обврските да бидат пропратени со соодветни и ефективни правни лекови во случај на нивно прекршување.

Овие Водечки принципи се однесуваат на сите држави и на сите деловни претпријатија, како на транснационалните така и на сите останати, без оглед на нивната големина, сектор, локација, сопствеништво и структура.

Овие Водечки принципи треба да се разберат како кохерентна целина и треба да се толкуваат, засебно и заедно, од аспект на нивната цел за подобрување на стандардите и практиките поврзани со бизнисот и човековите права во насока на постигнување на видливи резултати за засегнатите поединци и заедници, придонесувајќи, притоа, кон воспоставувањето на една општествено одржлива глобализација.

Ниту еден дел од овие Водечки принципи не треба да се толкува како создавање нови меѓународно-правни обврски ниту, пак, како ограничување или поткопување на која било правна обврска што една држава може да ја има преземено или која ја има според меѓународните закони за човекови права.

Овие Водечки принципи треба да се имплементираат на недискриминаторски начин, при што посебно внимание ќе се посвети на правата и потребите, како и на предизвиците со кои се соочуваат поединци кои се дел од групи или од население кое може да биде под зголемен ризик да стане ранливо или маргинализирано, а предвид ќе се земат различните ризици со кои се соочуваат жените и мажите.

I. ОБВРСКА НА ДРЖАВАТА ЗА ЗАШТИТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

A. ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ

1. Државите мора да обезбедат заштита од злоупотреба на човековите права на нивната територија и/или јурисдикција од трети страни, вклучувајќи ги тука и деловните претпријатија. Оттука, неопходно е преземање соодветни чекори за спречување, истражување, казнување и реституција на таквите злоупотреби преку воспоставување на ефективни политики, законодавство, прописи и судска заштита.

Коментар

Обврските на државите кои произлегуваат од меѓународното право за човекови права им налагаат да ги почитуваат, заштитиуваат и исполнуваат човековите права на поединците на нивната територија и јурисдикција. Ова ја вклучува и обврската за заштита од злоупотреба на човековите права од трети страни, вклучително и од деловните претпријатија.

Обврската на државата да обезбедува заштита е стандард на однесување. Оттука, државите како такви не се одговорни за злоупотребите на човековите права од страна на приватните чинители. Но, државите можат да ги прекршат своите обврски кои произлегуваат од меѓународното право за човекови права доколку таквата злоупотреба може да им се припише ним или доколку државата не презела соодветни чекори за спречување, истражување, казнување и правни лекови во врска со злоупотреби од страна на приватни чинители. Иако, генерално, државите имаат дискреционо право да одлучат какви чекори ќе преземат, тие треба да ги разгледаат сите можни дозволени превентивни и корективни мерки, вклучувајќи ги тука и политиките, законодавството и судската заштита. Исто така, државите имаат обврска да го штитат и да го унапредуваат владеењето на правото, вклучително и преку преземање мерки со кои ќе обезбедат еднаквост пред законот, негова правична примена и соодветно ниво на отчетност, правна сигурност и процедурална и правна транспарентност.

Ова поглавје се фокусира на превентивните мерки додека, пак, Поглавјето III ги утврдува корективните мерки.

2. Државите треба јасно да ги утврдат очекувањата дека сите деловни претпријатија со седиште на нивната територија и/или во нивна јурисдикција ќе ги почитуваат човековите права преку своето работење.

Коментар

Во моментов, според меѓународното право за човекови права, државите генерално не се обврзани да ги уредуваат екстратериторијалните активности на деловните

претпријатија со седиште на нивната територија и/или под нивна јурисдикција. Исто така, генерално, не им е забрането ниту да го прават тоа, под услов да постои признаена правна основа за тоа. Во рамките на овие параметри, некои од телата формирани врз основа на повелбите за човекови права препорачуваат матичните држави да преземаат чекори за спречување на злоупотреби во странство од страна на деловните претпријатија кои се под нивна јурисдикција.

Во политиките се утврдени силни аргументи зошто матичните држави треба јасно да ги истакнат очекувањата дека деловните претпријатија ќе ги почитуваат човековите права во странство, особено онаму каде што и самата држава е вклучена или ги поддржува тие претпријатија. Аргументите вклучуваат обезбедување на предвидливост за деловните претпријатија преку испраќање на кохерентни и конзистентни пораки, како и зачувување на угледот на државата.

Државите имаат усвоено различни пристапи во таа насока. Некои од нив се домашни мерки со екстратериторијални импликации. Некои од примерите вклучуваат барања компаниите-мајки да известуваат за глобалното работење на целото претпријатие; се применуваат мултилатерални инструменти на мекото право, како што се Насоките за мултинационални претпријатија на Организацијата за економска соработка и развој; и стандарди во работењето кои може да ги бараат институциите што поддржуваат надворешни инвестиции. Другите пристапи вклучуваат директно екстратериторијално законодавство и негова примена. Тука спаѓаат и кривично-правните системи што дозволуваат гонење врз основа на државјанството на сторителот без оглед на местото каде што е сторено делото. Различни фактори може да придонесат за перципираната и фактичката разумност на мерките на државите, како на пример, дали тие се засновани врз некоја мултилатерална спогодба.

Б. ОПЕРАТИВНИ ПРИНЦИПИ

ОПШТИ РЕГУЛАТОРНИ И ПОЛИТИЧКИ ФУНКЦИИ НА ДРЖАВИТЕ

3. Со цел исполнување на обврската за обезбедување заштита, државите треба да:
 - (а) Спроведуваат закони кои имаат за цел или резултираат со барање од деловните претпријатија да ги почитуваат човековите права, и периодично да ја оценуваат соодветноста на овие закони и да ги пополнуваат сите утврдени празнини;

- (б) Обезбедат дека другите закони и политики со кои се уредува основањето и тековното работење на деловните претпријатија, како на пример Законот за трговски друштва, не ги ограничуваат, туку им овозможуваат на претпријатијата да ги почитуваат човековите права;
- (в) Им даваат ефективни насоки на деловните претпријатија за тоа како да ги почитуваат човековите права во севкупното работење;
- (г) Ги охрабрат, а онаму каде што е можно и да бараат од деловните претпријатија да обезбедат информации за тоа како се справуваат со нивното влијание врз човековите права.

Коментар

Државите не треба да поаѓаат од претпоставката дека деловните претпријатија секогаш претпочитаат или имаат корист од пасивност на државата, и треба да земаат предвид можности за користење на паметна комбинација од различни мерки – национални и меѓународни, задолжителни и доброволни – со цел да се поттикне почитувањето на човековите права од страна на деловните претпријатија.

Неуспехот да се спроведат важечките закони кои директно или индиректно го регулираат почитувањето на човековите права во деловното работење честопати претставува значителна правна празнина во практиките на државата. Таквите закони можат да ги вклучуваат законите за недискриминација и за работни односи, па сè до законите за животната средина, сопственоста, приватноста и спречувањето на корупција. Токму затоа, важно е државите да проценат дали таквите закони во моментот се спроведуваат ефективно, а доколку тоа не е случај, да ги утврдат причините и мерките со кои може да се поправи таквата ситуација.

Подеднакво важно е државата да преиспита дали овие закони имаат доволен опфат, имајќи го предвид развојот на околностите, и дали, заедно со релевантните политики, овозможуваат поволна средина за почитување на човековите права во деловното работење. На пример, честопати е потребна поголема јасност во некои области на правото и политиките, како на пример во оние со коишто се уредува пристапот до земјиште, вклучувајќи го тука и правото на сопственост или користење на земјиште, за да се заштитат и имателите на права и деловните претпријатија.

Законите и политиките кои го регулираат основањето и тековното работење на деловните претпријатија, како на пример законите за трговски друштва или за хартии од вредност, директно го обликуваат деловното однесување. Сепак, нивното влијание врз човековите права останува недоволно разбрано. На пример, законите за трговски друштва или за хартии од вредност недоволно јасно пропишуваат кои се дозволени, а уште помалку кои се задолжителни активности на деловните прет-

пријатија и нивните менаџери во врска со човековите права. Законите и политиките во оваа област треба да дадат доволно јасни насоки за претпријатијата да бидат во можност да ги почитуваат човековите права, имајќи ја, притоа, предвид, улогата на постојната управувачка структура, како што се управните одбори.

Насоките за деловните претпријатија за почитување на човековите права треба да укажат на очекуваните исходи и да помогнат во споделувањето на најдобрите практики. Тие треба да содржат совети за соодветните методи, вклучително и за претходната проверка за човековите права и за начинот како ефективно да се разгледуваат родовите прашања, ранливоста и/или маргинализираноста, препознавањето на специфичните предизвици со кои може да се соочуваат домородното население, жените, националните или етничките малцинства, религиозните и јазичните малцинства, децата, лицата со попреченост, работниците-мигранти и нивните семејства.

Националните институции за човекови права кои работат во согласност со Париските принципи имаат значајна улога вомагањето на државите да утврдат дали релевантното законодавство е во согласност со нивните обврски во однос на човековите права и дали тоа ефективно се спроведува, како и во давањето на насоки на деловните претпријатија и другите недржавни чинители во врска со човековите права.

Комуникацијата со деловните претпријатија во врска со начините на кои тие се справуваат со своето влијание врз човековите права може да опфаќа од неформална комуникација со засегнатите чинители па сè до формално јавно известување. Охрабрувањето, а онаму каде што тоа е соодветно дури и барање на ваква комуникација од страна на државата е важно за да се поттикне почитувањето на човековите права од страна на деловните претпријатија. Стимулирањето да се соопштуваат соодветните информации може да биде во форма на одредби коишто ќе му дадат тежина на ваквото известување за сопственото работење во случај на каква било судска или административна постапка. Задолжително соопштување може да биде особено соодветно кога природата на деловното работење или контекстот во којшто се работи претставуваат значителен ризик за човековите права. Политиките или законите во оваа област може да дадат корисни појаснувања за тоа како треба да комуницираат деловните претпријатија,магајќи го, притоа, обезбедувањето на пристапност и точност на пренесените информации.

Секоја одредба која утврдува што претставува соодветна комуникација треба да ги земе предвид ризиците коишто таа може да ги предизвика за безбедноста и сигурноста на поединците и капацитетите; легитимните барања за комерцијална тајна; и разликите во големината и структурата на компаниите.

Барањата за финансиско известување треба да појаснуваат дека влијанието врз човековите права во некои случаи може да биде „материјално“ или „значајно“ за економското работење на деловното претпријатие.

ВРСКАТА ДРЖАВА-БИЗНИС

4. Државите треба да преземат дополнителни чекори за заштита од злоупотреби на човековите права од страна на деловните претпријатија коишто се во сопственост или се под контрола на државата, или коишто добиваат значителна поддршка и услуги од државните агенции, како на пример агенции кои даваат кредити за извоз, или агенции кои даваат државни гаранции за инвестирање и други гаранции, вклучително, онаму каде што е соодветно, и преку барање да се направи претходна проверка во врска со човековите права.

Коментар

Согласно меѓународното право за човековите права, секоја држава засебно е главен носител на обврските, а сите држави заедно се чувари на меѓународниот систем за заштита на човековите права. Кога едно деловно претпријатие е под контрола на државата или кога неговото дејствување може на друг начин да ѝ се припише на државата, кршењето на човековите права од страна на претпријатието може да значи и повреда на меѓународните правни обврски на самата држава. Згора на тоа, колку што деловното претпријатие е поблиско до државата или колку повеќе зависи од органите воспоставени согласно со законот или со поддршка на даночните обврзници, толку посилна ќе биде причината поради која државата ќе треба да обезбеди почитување на човековите права од страна на тоа деловно претпријатие. Кога државите ги поседуваат или ги контролираат деловните претпријатија, тогаш тие имаат најголеми можности во рамките на своите овластувања да обезбедат спроведување на релевантните политики, законодавство и прописи поврзани со почитувањето на човековите права. Вообичаено, највисокото раководство поднесува извештаи до државните агенции, а соодветните државни оддели имаат поголеми овластувања да вршат контрола и надзор, како и да осигурат ефективно спроведување на претходна проверка за човековите права. (Овие претпријатија подлежат и на корпоративна одговорност за почитувањето на човековите права, за што ќе стане збор во Поглавјето II).

Низа агенции, формално или неформално поврзани со државата, може да им пружат поддршка и услуги на деловните претпријатија во нивното работење. Тука спаѓаат агенции за кредити за извоз, агенции кои даваат државни гаранции за инвестирање и други гаранции, развојни агенции и институции за финансиски развој. Секогаш кога експлицитно нема да ги вклучат реалните и потенцијалните негативни влијанија што претпријатијата-корисници можат да ги имаат врз човековите права, овие агенции се изложуваат на ризик – во репутациона, финансиска, политичка и потенцијално правна смисла – поради поддржување на каква било штета, а може и да ги зголемат предизвиците поврзани со човековите права со кои се соочува државата–примач.

Со оглед на овие ризици, државите треба да поттикнуваат, а онаму каде што е соодветно и да бараат, како од самите агенции, така и од деловните претпријатија или проекти коишто ги поддржуваат, да прават длабински анализи за човековите права. Барањето за претходна проверка за човековите права е најверојатно најкорисно во случаите кога природата или контекстот на деловното работење доведуваат до значителен ризик во однос на човековите права.

5. **Државите треба да вршат соодветен надзор со цел да ги исполнат своите обврски кои произлегуваат од меѓународното право за човекови права при склучување договори или донесување закони според кои деловните претпријатија ќе треба да даваат услуги кои може да имаат влијание врз уживањето на човековите права.**

Коментар

Државите не се ослободуваат од нивните обврски коишто произлегуваат од меѓународното право за човекови права кога ќе го приватизираат обезбедувањето на услугите коишто можат да влијаат врз уживањето на човековите права. Неуспехот на државата да осигури дека деловните претпријатија коишто обезбедуваат вакви услуги работат во согласност со обврските на државата поврзани со човековите права може да доведе до правни последици и до последици по угледот на самата држава. Оттаму, неопходно е државите јасно да ги истакнуваат своите очекувања од претпријатијата да ги почитуваат човековите права во релевантните договори за услуги или во соодветното законодавство. Државите треба да се погрижат дека ќе можат да вршат ефективен надзор врз активностите на претпријатијата, вклучувајќи и преку обезбедување на соодветни независни механизми за мониторинг и отчетност.

6. **Државите треба да го промовираат почитувањето на човековите права од страна на деловните претпријатија со кои имаат комерцијални трансакции.**

Коментар

Државите вршат разни комерцијални трансакции со деловните претпријатија, и тоа не само во поглед на набавките. Ова им дава на државите - засебно и колективно - единствени можности за унапредување на свесноста за човековите права и нивно почитување од страна на тие претпријатија, вклучувајќи и преку условите утврдени во договорите, со должно почитување на релевантните обврски на државата во согласност со домашното и меѓународното право.

ПОДДРШКА НА ПОЧИТУВАЊЕТО НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА ОД СТРАНА НА ДЕЛОВНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА ВО ОБЛАСТИ ПОГОДЕНИ ОД КОНФЛИКТ

7. Со оглед на тоа дека ризикот од сериозни злоупотреби на човековите права е зголемен во области погодени од конфликти, државите треба да помогнат во напорите да се обезбеди дека деловните претпријатија кои работат во таков контекст не се вклучени во такви злоупотреби, вклучително и преку:
 - (а) Ангажирање во најраната можна фаза со деловните претпријатија за да им се помогне да ги идентификуваат, да ги спречат и да ги намалат ризиците за човековите права, поврзани со нивните активности и деловни односи;
 - (б) Давање соодветна помош на деловните претпријатија да проценат и да одговорат на зголемените ризици од злоупотреба, со особено внимание на родовото и сексуалното насилство;
 - (в) Одбивање пристап до јавна поддршка и услуги за деловните претпријатија коишто се вклучени во сериозни злоупотреби на човековите права и одбиваат соработка за справување со ситуацијата;
 - (г) Обезбедување дека тековно преземените политики, закони, регулативи и мерки за спроведување се ефективни во однос на справувањето со ризикот за вмешаност на деловните претпријатија во сериозните злоупотреби на човековите права.

Коментар

Некои од најтешките повреди на човековите права во кои се вмешани и деловни претпријатија се случуваат за време на конфликти за контрола над некоја територија, ресурси или над самата власт, при што не може да се очекува правилно функционирање на системот за заштита на човековите права. Одговорните деловни претпријатија сè почесто бараат насоки од државата како да избегнат самите да придонесат кон кршењето на човековите права во вакви сложени контексти. Потребни се иновативни и практични пристапи. Поконкретно, важно е вниманието да се насочи кон опасноста од сексуално и родово насилство, кои земаат замав особено за време на конфликт.

Важно е сите држави да се справуваат со прашањата пред да се влоши ситуацијата на терен. Во подрачјата погодени од конфликт, државата-домаќин може да не е во состојба соодветно да ги штити човековите права поради недостиг на ефективна контрола. Токму затоа, секаде каде што се вклучени транснационални компании, нивните матични држави имаат задача да им помогнат како на самите корпорации, така и на државите-домаќини во напорите да осигураат дека деловните претприја-

тија не се вмешани во злоупотребите на човековите права, а соседните држави можат да дадат значајна дополнителна поддршка.

Со цел постигнување поголема усогласеност на политиките и помагање на деловните претпријатија во такви ситуации, матичните држави треба да поттикнуваат поблиска соработка меѓу своите развојни агенции, министерствата за надворешна политика и трговија и институциите што финансираат извоз во своите главни градови и во амбасадите, како и помеѓу овие агенции и владините органи во државата-домаќин; понатаму, да развиваат индикатори за рано предупредување на државните агенции и деловните претпријатија за можните проблеми; како и да укажат на последиците доколку претпријатијата не соработуваат во такви услови, вклучувајќи и преку ускратување или повлекување на постојната државна поддршка или услуги или, кога тоа не е можно, ускратување на можноста за такви услуги или поддршка во иднина.

Државите треба да ги предупредат деловните претпријатија за зголемената опасност од вмешаност во тешки повреди на човековите права во подрачјата погодени од конфликти. Тие треба да преиспитаат колку нивните политики, законодавство, прописи и мерки за спроведување овозможуваат избегнување на ваквиот зголемен ризик, вклучувајќи и преку усвојување одредби за претходна проверка за човековите права од страна на претпријатијата. Притоа, државите треба да преземат соодветни чекори за да ги елиминираат сите утврдени пропусти. Тоа може да опфати и испитување на граѓанската, административната или кривичната одговорност на претпријатијата кои работат или имаат седиште на нивна територија и/или јурисдикција, а кои извршиле или придонеле кон тешки повреди на човековите права. Згора на тоа, државите треба да ги разгледаат можностите за примена на мултилатерални пристапи за спречување и справување со таквите дела, како и да поддржат ефективни колективни иницијативи.

Сите овие мерки ги надополнуваат обврските на државата коишто произлегуваат од меѓународното хуманитарно право во ситуации на вооружен конфликт, како и од меѓународното кривично право.

ОБЕЗБЕДУВАЊЕ КОХЕРЕНТНОСТ НА ПОЛИТИКИТЕ

8. Државите треба да обезбедат дека владините оддели, агенции и други институции со седиште во државата коишто имаат влијание врз деловните практики, се запознаени со и ги почитуваат обврските на државата поврзани со човековите права при исполнувањето на нивните соодветни мандати, вклучувајќи и преку давање соодветни информации, обуки и поддршка.

Коментар

Не секогаш постојат тензии помеѓу обврските на државите за почитување на човековите права и законите и политиките кои тие ги усвојуваат за утврдување на деловната пракса. Меѓутоа, повремено, државите мораат да донесуваат тешки одлуки со кои би ги усогласиле различните општествени потреби. Со цел да ја постигнат соодветната рамнотежа, државите треба да имаат широк пристап во решавањето на актуелните прашања поврзани со човековите права и бизнисот за да можат да обезбедат и вертикална и хоризонтална кохерентност на домашната политика. Вертикалната усогласеност на политиките подразбира дека државите ги имаат потребните политики, закони и процеси со чија помош ќе ги спроведуваат своите обврски што произлегуваат од меѓународното право за човекови права. Хоризонтална усогласеност, пак, значи дека органите и агенциите кои влијаат врз деловните практики, како на национално, така и на пониските нивоа, вклучувајќи ги тука и оние што се задолжени за законот за трговски друштва и за регулирање на хартиите од вредност, инвестициите, кредитирањето и осигурувањето на извозот, тргувањето и трудот, се запознаени и делуваат согласно со обврските на владите поврзани со човековите права.

9. **Државите треба да остават соодветен простор во домашните политики за исполнување на нивните обврски поврзани со човековите права при остварувањето на целите утврдени во деловните политики со други држави или деловни претпријатија, на пример преку инвестициски спогодби или договори.**

Коментар

Економските спогодби кои државите ги склучуваат со други држави или деловни претпријатија – како што се билатералните спогодби за инвестиции, договорите за слободна трговија или договорите за инвестициски проекти – создаваат економски можности за државите. Но, тие можат да влијаат и врз достапниот простор на владите во домашните политики. На пример, условите на меѓународните спогодби за инвестиции можат да ги ограничат државите во однос на целосната примена на новото законодавство за човекови права или, пак, да ги доведат во опасност да станат предмет на задолжителна меѓународна арбитража во случај на примена на тоа законодавство. Токму затоа, државите треба да се осигураат дека и понатаму ќе имаат соодветна политика и регулаторни можности за да ги заштитат човековите права согласно со условите на тие спогодби, истовремено пружајќи им ја неопходната заштита на инвеститорите.

10. Државите, кога делуваат како членки на мултилатерални институции што работат со прашања во областа на бизнисот, треба:

- (а) Да бараат гаранции дека тие институции нема ниту да ги оневозможат државите во исполнувањето на нивната должност да обезбедуваат заштита, ниту пак ќе ги спречат деловните претпријатија да ги почитуваат човековите права;
- (б) Во рамките на мандатот и надлежностите, да ги охрабрат овие институции да го промовираат почитувањето на човековите права во бизнисот и, онаму каде што ќе биде потребно, да ѝ помогнат на државата да ја исполни својата обврска за заштита од злоупотреби на човековите права од страна на деловните претпријатија, вклучувајќи и преку техничка помош, градење капацитети и подигнување на свеста;
- (в) Врз основа на овие Водечки принципи, да промовира разбирање и унапредување на меѓународната соработка во справувањето со предизвиците поврзани со бизнисот и човековите права.

Коментар

Потребна е поголема усогласеност на политиките и на меѓународно ниво, вклучително и кога државите учествуваат во мултилатерални институции кои се занимаваат со прашања во областа на бизнисот, како што се меѓународните трговски и финансиски институции. Државите ги задржуваат своите обврски по основ на меѓународното право за човеков права и кога учествуваат во такви институции.

Јакнењето на капацитетите и подигнувањето на свеста преку таквите институции може да одигра клучна улога во помагањето на државите да ги исполнат своите обврски за обезбедување заштита, помеѓу останатото, и по пат на создавање услови за размена на информации за предизвиците и најдобрата практики, со што би се промовирале подоследни пристапи.

Колективното делување преку мултилатералните институции може да им помогне на државите да обезбедат еднакви правила на игра во однос на почитувањето на човековите права од страна на претпријатијата, но тоа би требало да се направи така што ќе се поттикнуваат оние коишто заостануваат. Важна улога може да одигра и соработката помеѓу државите, мултилатералните институции и останатите заинтересирани страни.

Во овој поглед, овие Водечки принципи претставуваат заедничка референтна точка и можат да послужат како корисна основа за постигнување кумулативен позитивен ефект, при што ќе бидат земени предвид соодветните улоги и одговорности на сите заинтересирани страни.

II. КОРПОРАТИВНА ОДГОВОРНОСТ ЗА ПОЧИТУВАЊЕ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

A. ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ

11. Деловните претпријатија треба да ги почитуваат човековите права. Ова значи дека тие треба да избегнуваат какво било повредување на човековите права на другите и да се справуваат со негативното влијание врз човековите права во кое се вклучени и тие.

Коментар

Одговорноста да се почитуваат човековите права претставува општа норма на очекувано однесување за сите деловни претпријатија, каде и да работат. Таа постои независно од можностите и/или подготвеноста на државите да ги исполнуваат своите обврски поврзани со човековите права, и не ги намалува истите. Таа постои и покрај обврските за почитување на националните закони и прописи со кои се штитат човековите права.

Справувањето со негативните влијанија врз човековите права бара преземање адекватни мерки за нивно спречување, ублажување и по потреба, обесштетување. Деловните претпријатија можат да преземаат и други обврски или активности со цел да се обезбеди поддршка и унапредување на човековите права, кои можат да придонесат кон уживањето на правата. Но, со тоа тие не можат да надоместат какво било непочитување на човековите права во текот на своето работење.

Деловните претпријатија не би требало да ги поткопуваат способностите на државата да ги исполнува своите обврски поврзани со човековите права, вклучувајќи и преку преземање активности кои би можеле да го ослабат интегритетот на судските постапки.

12. Одговорноста на деловните претпријатија да ги почитуваат човековите права се однесува на меѓународно признаените човекови права, разбрани, во најмала мера, како оние права кои се содржани во Меѓународната повелба за човекови права и принципите за основните права што се содржани во Декларацијата за основните принципи и права на работа на Меѓународната организација на трудот.

Коментар

Со оглед на тоа дека претпријатијата можат да влијаат практично врз целиот спектар на меѓународно утврдените човекови права, нивната одговорност за почитување се однесува на сите тие права. Во пракса, некои права може да се позагрозени

од други во одредени индустрии или околности, поради што е потребно да им се посвети поголемо внимание. Меѓутоа, ситуациите може да се менуваат, па затоа сите човекови права треба да подлежат на периодично разгледување и ревизија. Авторитативна листа на клучните меѓународно утврдени човекови права е содржана во Меѓународната повелба за човекови права (која ја сочинуваат Универзалната декларација за човекови права и главните инструменти преку кои таа беше кодифицирана: Меѓународниот пакт за граѓански и политички права, Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права), а ја надополнуваат начелата поврзани со основните права загарантирани со осумте основни конвенции на МОТ, онака како што се утврдени во Декларацијата за основните принципи и права на работа. Ова се стандардите врз основа на кои останатите општествени актери го оценуваат влијанието на деловните претпријатија врз човековите права. Одговорноста на деловните претпријатија да ги почитуваат човековите права се разликува од прашањата за правната одговорност и примена на правото, кои и понатаму во голема мера се уредуваат со националното законодавство во соодветните јурисдикции.

Во зависност од околностите, можно е деловните претпријатија да треба да земат предвид и дополнителни стандарди. На пример, претпријатијата треба да ги почитуваат човековите права на лицата коишто припаѓаат на одредени групи или категории на население, а на кои треба да се посвети поголемо внимание, во случај нивното работење негативно да се одразува врз нивните човековите права. Во таа насока, Обединетите нации имаат усвоено дополнителни инструменти во врска со правата на домородните народи, жените, националните, етничките, верските и јазичните малцинства, децата, лицата со попреченост, работниците-мигранти и нивните семејства. Покрај тоа, во ситуации на вооружен конфликт, претпријатијата треба да ги почитуваат стандардите на меѓународното хуманитарно право.

13. Одговорноста за почитување на човековите права подразбира дека деловните претпријатија:

- (а) Ќе избегнуваат да предизвикуваат или да придонесуваат кон негативните влијанија врз човековите права преку своите активности, и ќе се справуваат со таквите влијанија кога ќе се појават;**
- (б) Ќе настојуваат да ги спречат или да ги намалат негативните влијанија врз човековите права кои се директно поврзани со нивното работење, производи или услуги, а кои произлегуваат од нивните деловни односи, дури и ако тие не придонеле за таквите влијанија.**

Коментар

Деловните претпријатија можат да бидат дел од негативните влијанија врз човековите права или преку своите активности или како резултат на деловните односи со

други страни. Водечкиот принцип бр. 19 подетално го образложува прашањето како деловните претпријатија треба да се справуваат со ваквите ситуации. За целите на Водечки принципи, под „активности“ на едно деловно претпријатие се подразбираат и дејствијата и пропустите, а под „деловни односи“ се подразбираат врските со деловните партнери, субјектите во неговиот синџир на вредности и сите други недржавни или државни субјекти што се директно поврзани со неговото деловно работење, производите и услугите.

- 14. Одговорноста на деловните претпријатија да ги почитуваат човековите права се однесува на сите претпријатија независно од нивната големина, сектор, контекстот во кој работат, сопственоста и структурата. Покрај тоа, обемот и сложеноста на средствата преку кои претпријатијата ги исполнуваат своите обврски можат да варираат во зависност од овие фактори и од сериозноста на негативното влијание што работењето на претпријатието го има врз човековите права.**

Коментар

Средствата со кои деловното претпријатие ја исполнува својата одговорност да ги почитува човековите права треба, меѓу другото, да бидат пропорционални со неговата големина. Споредено со поголемите компании, малите и средните претпријатија може да имаат помали капацитети и помалку формални процедури и управни структури, така што нивните политики и процедури може да имаат различни форми. Но, некои мали и средни претпријатија може да имаат големо негативно влијание врз човековите права, што повлекува примена на соодветни мерки без оглед на нивната големина. Сериозноста на влијанието ќе се оценува според неговите размери, обем и (не)можност за поправање. Средствата преку кои деловното претпријатие ја исполнува својата одговорност во однос на почитување на човековите права може да се разликуваат и зависно од тоа дали и во колкава мера неговото деловно работење се одвива преку корпоративни групации или самостојно. Но, одговорноста да се почитуваат човековите права се однесува целосно и подеднакво на сите деловни претпријатија.

- 15. Со цел да ја исполнат својата обврска за почитување на човековите права, деловните претпријатија треба да имаат воспоставени политики и процеси што се соодветни на нивната големина и околности, коишто вклучуваат:**
- (а) Обврска да ги почитуваат човековите права утврдена во нивните политики;
 - (б) Постапка за претходна проверка во врска со човековите права, која овозможува идентификување, спречување, намалување и понесување одговорност за нивното влијание врз човековите права;

- (в) Процеси кои ќе овозможат обесштетување на какво било негативно влијание врз човековите права кое тие го предизвикуваат или кон кое придонесуваат.

Коментар

Деловните претпријатија треба да знаат и да покажат дека ги почитуваат човековите права. Тие не можат да го направат тоа доколку немаат усвоено конкретни политики и воспоставено соодветни постапки. Принципите бр.16-24 поподробно го образложуваат ова прашање.

Б. ОПЕРАТИВНИ ПРИНЦИПИ

ОБВРСКИ ВОСПОСТАВЕНИ СО ПОЛИТИКИТЕ

16. Со цел „вградување“ на обврската за почитување на човековите права, деловните претпријатија треба да ја изразат својата посветеност кон исполнување на оваа обврска преку изјава содржана во нивните политики која што:
- (а) Е одобрена од највисокото ниво во деловното претпријатие;
 - (б) Е донесена преку консултирање на релевантна внатрешна и/или надворешна експертиза;
 - (в) Ги утврдува очекувањата во врска со човековите права на претпријатието од страна на персоналот, деловните партнери и други страни поврзани со неговото работење, производи или услуги;
 - (г) Е јавно достапна и соопштена, во и надвор од рамките на претпријатието, до целиот персонал, деловни партнери и други релевантни страни;
 - (д) Е содржана во оперативните политики и процедури неопходни за нејзино вградување во рамките на целото деловно претпријатие.

Коментар

Терминот „изјава“ се користи генерички за да се опишат сите средства кои претпријатието ги користи за јавно да ги изложи своите обврски, заложби и очекувања. Нивото на експертиза што е потребно за да се осигури дека изјавата за политиката е соодветно и сеопфатно изготвена, ќе зависи од сложеноста на деловното работење на претпријатието. Експертизата може да дојде од различни извори,

почнувајќи од веродостојни електронски или пишани извори, па сè до консултации со признаени експерти.

Изјавата за посветеност треба да биде јавно достапна. Таа треба активно да им се соопштува на субјектите со кои претпријатието има договорни односи; со оние кои се директно поврзани со неговото работење, како на пример, државните безбедносни сили; инвеститорите; и во случај на работење со значителни ризици по човековите права, со сите потенцијално засегнати страни.

Внатрешното соопштување на изјавата и на сродните политики и процедури треба јасно да укажат кои ќе бидат нивоата и системите на отчетност, и треба да биде придружено со неопходна обука на персоналот на релевантните деловни функции. Како што државите треба да работата на кохерентноста на нивната политика, така и деловните претпријатија треба да се стремат кон постигнување на кохерентност помеѓу нивната одговорност да ги почитуваат човековите права и политиките и процедурите со коишто се уредуваат нивните пошироки деловни активности и односи. Ова ги вклучува, на пример, и политиките и процедурите за финансиска или друг вид на стимулација за вработените; процедурите за набавки; и активностите за лобирање онаму каде што се засегнати човековите права.

Преку овие и други соодветни средства, изјавите за политиката треба да бидат вградени од највисоките нивоа на деловното претпријатие, па сè до сите негови делови, коишто инаку би можеле да делуваат без свесност или обсир за човековите права.

ПРЕТХОДНА ПРОВЕРКА ВО ВРСКА СО ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

17. Со цел да се идентификува, спречи, намали или покрене одговорност за негативното влијание врз човековите права, деловните претпријатија треба да прават претходна проверка во врска со човековите права. Процесот треба да вклучува оценување на реалното и потенцијалното влијание врз човековите права, интегрирање и постапување по наодите, следење на реакциите и информирање за преземените чекори. Претходната проверка во врска со човековите права:
 - (а) Треба да го опфаќа негативното влијание врз човековите права што деловните претпријатија може да го вршат или да го помагаат преку своите активности, или кое може да биде директно поврзано со нивното работење, производи, услуги или нивните деловни односи;
 - (б) Ќе се разликува во сложеноста во зависност од големината на претпријатието, ризикот од сериозно влијание врз човековите права, како и од природата и контекстот на неговото работење;

- (в) Треба да се спроведува континуирано, имајќи го предвид фактот дека ризиците за човековите права може да се менуваат со текот на времето како што се менува и работењето и контекстот во кој претпријатието работи.**

Коментар

Овој принцип ги дефинира параметрите за претходната проверка во врска со човековите права, додека, пак, принципите бр. 18-21 детално ги објаснуваат неговите клучни компоненти.

Под ризици за човековите права се подразбираат потенцијалните негативни влијанија врз човековите права предизвикани од деловното претпријатие. На потенцијалните влијанија треба да се одговори преку превенција или ублажување, додека реалните влијанија – оние коишто веќе се случиле – треба да бидат предмет на обесштетување (Принцип 22).

Претходната проверка во врска со човековите права може да биде вклучена во пошироките системи за управување со ризици на претпријатието, доколку таа не се сведува само на идентификување и управување со материјалните ризици за самото претпријатие, и ги вклучува и ризиците за имателите на права.

Претходната проверка во врска со човековите права треба да се иницира во најраната можна фаза од развојот на секоја нова активност или однос, имајќи предвид дека ризиците по човековите права можат да се зголемат или да се намалат уште во фазата на структурирање на договорите или другите спогодби, како и да се наследат преку спојување или преземање.

Секогаш кога синџирот на вредности на претпријатието вклучува голем број на субјекти, ќе биде значително потешко да се спроведе претходна проверка во врска со потенцијалното негативно влијание врз човековите права во сите нив. Во ваков случај, деловните претпријатија треба да идентификуваат општи области каде што ризикот од негативно влијание врз човековите права е најголем, било да е поради контекстот во кој работи некој од добавувачите или клиентите, конкретното работење, вклучените производи и услуги, или други релевантни фактори, и да го утврди нивниот приоритет од аспект на претходната проверка во врска со човековите права.

Кога деловното претпријатие придонесува или се верува дека придонесува кон негативното влијание врз човековите права предизвикано од други страни, може да се отворат прашања за негово соучесништво. Соучесништвото има и неправно и правно значење. Како прашање од неправна природа, деловното претпријатие може да биде перципирано како „соучесник“ во активностите на друга страна каде што, на пример, може да се утврди потенцијална корист од злоупотребата која таа страна ја сторила.

Од правен аспект, најголем дел од националните јурисдикции забрануваат соучество во извршувањето на кривично дело, а дел од нив предвидуваат и кривична одговорност за деловните претпријатија во такви случаи. Вообичаено, граѓански постапки може да се покренат поради наводен придонес на претпријатието кон предизвикувањето на штета, што не значи дека тие секогаш се формулирани низ призмата на човековите права. Судската пракса во меѓународното кривично право укажува дека соучесништвото и помагањето подразбираат свесно давање практична помош или поттикнување што имало значително влијание врз извршувањето на кривичното дело.

Спроведувањето на претходна проверка во врска со човековите права би требало да им помогне на деловните претпријатија да го намалат ризикот од правни барања покренати против нив, со тоа што ќе покажат дека ги презеле сите разумни чекори за да избегнат вмешаност во наводните повреди на човековите права. Но, деловните претпријатија кои спроведуваат вакви длабински анализи не треба да претпоставуваат дека со тоа автоматски и потполно ќе бидат ослободени од одговорноста за кршење или придонес кон кршењето на човековите права.

18. Со цел да се направи проценка на ризиците врзани со човековите права, деловните претпријатија треба да го идентификуваат и да го оценат секое конкретно или можно негативно влијание врз човековите права во кое може да бидат вклучени преку своите активности или како резултат на своите деловни односи. Овој процес треба да:

- (а) Се заснова на внатрешна и/или независна надворешна експертиза за човековите права;
- (б) Вклучи значајни консултации со потенцијално погодените групи и други релевантни чинители, соодветно на големината на деловното претпријатие и природата и контекстот на неговото работење.

Коментар

Прв чекор во спроведувањето на претходна проверка за човековите права претставува утврдувањето и проценката на природата на конкретните и потенцијалните негативни влијанија врз човековите права во кои некое претпријатие може да биде вмешано. Целта на овој чекор е да се разбере конкретното влијание врз луѓето во дадениот контекст на деловно работење. Тоа вообичаено подразбира проценка на состојбата на човековите права пред да се преземат предложените деловни активности, доколку е тоа можно; утврдување на лицата кои би можеле да бидат загрозувани; составување список на релевантни стандарди и прашања поврзани со човековите права; и предвидувањето како предложените активности и придружните

деловни односи би можеле да имаат негативно влијание врз човековите права за кои е утврдено дека може да бидат загрозени.

Притоа, претпријатијата треба да обрнуваат посебно влијание на сите конкретни влијанија врз човековите права на поединци кои припаѓаат на конкретни групи или категории од населението, а кои се изложени на поголем ризик од ранливост или маргинализација, како и да ги имаат предвид различните ризици со кои се соочуваат жените и мажите.

Процесите за проценка на влијанието врз човековите права може да бидат составен дел од други постапки, како што се постапките за проценка на ризик или на влијание врз животната околина или општеството, но во секој случај како појдовна точка треба да ги вклучуваат сите меѓународно признати човекови права бидејќи деловните претпријатија практично можат да имаат потенцијално влијание на сите овие права.

Имајќи ја предвид динамиката со која се менува состојбата со човековите права, процените за влијанието врз нив треба да се вршат во редовни временски интервали: пред започнување нови активности или односи; пред донесување големи одлуки или спроведување сериозни промени во деловното работење (на пример, пред влез на одреден пазар, пласирање на нов производ, промена на политиката или поголеми промени кои влијаат врз претпријатието); во очекување или како одговор на промените во деловното опкружување (на пример, зголемени тензии во општеството); и периодично во текот на целата активност или однос.

За претпријатијата да можат точно да го проценат своето влијание врз човековите права, тие треба да настојуваат да ја разберат загриженоста на потенцијално засегнатите страни така што директно ќе ги консултираат, земајќи ги предвид јазичните и другите потенцијални препреки за ефективно делување. Во ситуации каде што ваквите консултации се невозможни, претпријатијата треба да побараат разумни алтернативи како што е консултирање на меродавни ресурси од независни стручњаци, вклучително и од бранители на човекови права и останати претставници на граѓанското општество.

Процената за влијанието врз човековите права претставува основ за следните чекори во спроведувањето на претходна проверка за човековите права.

19. Со цел да се спречи или да се намали негативното влијание врз човековите права, деловните претпријатија треба да ги интегрираат наодите од нивните проценки за влијанието на сите релевантни внатрешни функции и процеси, и да преземат соодветни чекори.

(a) Ефективното интегрирање подразбира дека:

- (i) Одговорноста за справувањето со таквото влијание е доделена на соодветното ниво и функција во рамките на деловното претпријатие;**

- (ii) Внатрешното донесување одлуки, распределбата на буџетот и процесите за надзор овозможуваат ефективен одговор на таквите влијанија.
- (б) Што ќе се подразбира под соодветно делување ќе зависи од:
 - (i) Дали деловното претпријатие предизвикува или придонесува кон негативното влијание или дали е вклучено единствено поради тоа што влијанието е директно поврзано со неговото работење, производи или услуги кои произлегуваат од неговите деловни односи;
 - (ii) Степенот на неговата способност да се справи со негативното влијание.

Коментар

Хоризонталната интеграција на резултатите од процената на влијанието врз човековите права на ниво на целото деловно претпријатие може да биде ефективна само ако обврските на претпријатието коишто произлегуваат од политиките за човекови права се вградени во сите негови релевантни функции. Тоа е неопходно за да може правилно да се разберат и да се земат предвид резултатите од процената, како и да се преземат соодветни мерки.

При оценувањето на влијанието врз човековите права, претпријатијата треба да ги разгледуваат како конкретните, така и потенцијалните негативни влијанија. Потенцијалните влијанија треба да се спречат или да се ублажат преку хоризонтална интеграција на резултатите од процената во рамките на целото претпријатие, додека, пак, конкретните влијанија – оние кои постојат - треба да бидат предмет на обесштетување (Принцип 22).

Кога деловното претпријатие ќе предизвика или може да предизвика негативно влијание врз човековите права, тогаш тоа треба да ги преземе неопходните чекори со цел негово сопирање или спречување и да ги искористи своите капацитети за да ги ублажи последиците колку што е можно. Се смета дека претпријатието има вакви капацитети доколку може да предизвика промени во погрешните практики на субјектите коишто предизвикуваат штета.

Ситуацијата е посложена кога претпријатието не придонело кон негативното влијание врз човековите права, но сепак тоа влијание е непосредно поврзано со неговото деловно работење, производите и услугите кои произлегуваат од неговите деловни односи со некој друг субјект. Фактори кои се земаат предвид при изборот на соодветни мерки во таквите ситуации се капацитетите коишто претпријатието ги има на располагање во однос на предметниот субјект, колкава важност тој однос

има за претпријатието, сериозноста на повредата, како и тоа дали прекилот на односите со тој субјект би имал негативни последици за човековите права.

Колку што е посложена ситуацијата и нејзиното влијание врз човековите права, толку повеќе причини постојат претпријатието да побара совет од независни стручњаци при одлучувањето за начинот на кој тоа ќе одговори на истите.

Доколку претпријатието располага со капацитети за спречување или ублажување на негативното влијание, тоа треба да ги искористи. Доколку нема доволно вакви капацитети, треба да разгледа можни начини за нивно зајакнување. Претпријатието може да ги зајакне овие капацитети така што на засегнатиот субјект ќе му понуди можност за зајакнување на неговите капацитети или некоја друга стимулација или, пак, така што ќе соработува со други чинители.

Постојат ситуации каде што претпријатието нема доволно капацитети за да го спречи или да го ублажи негативното влијание врз човековите права ниту, пак, е во можност да ги зајакне. Во ваква ситуација, претпријатието треба да ја разгледа можноста за раскинување на односите со субјектот, при што треба да ги има предвид релевантните процени на потенцијалното негативно влијание што оваа постапка може да го има врз човековите права.

Кога односот е од „клучно значење“ за претпријатието, неговото прекинување ќе донесе нови предизвици. Одреден однос може да се смета за клучен доколку резултира со производ или услуга којашто е неопходна за деловното работење на претпријатието, а за кои не постои разумен алтернативен извор. Во вакви случаи, мора да се земе предвид и сериозноста на влијанието врз човековите права: колку е посериозна повредата, толку побрзо претпријатието ќе треба да преземе чекори пред да донесе одлука за целисходноста на прекинувањето на односите. Во секој случај, претпријатието кое нема да ги прекине деловните односи со субјект којшто ги крши човековите права, би требало да може да ги докажува своите континуирани напори со цел ублажување на влијанието на ваквото кршење, како и да биде спремно да ги прифати сите последици од продолжувањето на тој однос – како финансиските и правните, така и последиците по својот углед.

20. Со цел да утврдат дали преземаат соодветни активности за справување со негативното влијание врз човековите права, деловните претпријатија треба да ја следат ефективноста на своите преземени чекори. Следењето треба:

- (а) Да се заснова на соодветни квалитативни и квантитативни показатели;**
- (б) Да се базира на повратните информации добиени и од внатрешни и од надворешни извори, вклучувајќи ги тука и засегнатите страни.**

Коментар

Следењето е неопходно за претпријатието да биде информирано дали неговите политики за човекови права се спроведуваат на најдобар можен начин, дали делотворно реагира на утврденото влијание врз човековите права, како и за да обезбеди континуирано подобрување.

Деловните претпријатија треба да вложат посебни напори во следењето на делотворноста на своите мерки за влијанијата врз човековите права на поединци од одредени групи или од категориите на население кои се изложени на зголемен ризик од ранливост или маргинализација.

Следењето треба да биде интегрирано во соодветните внатрешни процеси за известување. Деловните претпријатија треба да ги користат алатките коишто веќе се користат за други прашања. Овие алатки може да ги опфаќаат договорите за ангажирање и процените на работењето, како и анкетите и ревизиите, со примена на родово разграничени податоци онаму каде што тоа е релевантно. И механизмите за поднесување на жалба на оперативно ниво може да дадат значајни повратни информации за ефикасноста на претходната проверка на претпријатието за човековите права обезбедени од страна на оние коишто се непосредно погодени (види Принцип 29).

21. За да обезбедат отчетност во однос на справувањето со своето влијание врз човековите права, деловните претпријатија треба да се подготвени тоа да го соопштат надворешно, особено кога е изразена загриженост од или во име на засегнатите страни. Деловните претпријатија чие работење или работна средина носи ризици од сериозно влијание врз човековите права, треба формално да известуваат како се справуваат со нив. Во секој случај, комуникацијата треба да:

- (а) Биде во форма и интервал коишто ќе го одразат влијанието на претпријатието врз човековите права, и која ќе биде достапна на целната публика;
- (б) Обезбеди доволно информации за да може да се процени соодветноста на одговорот на претпријатието на некоја конкретна поврзаност со определено влијание врз човековите права;
- (в) За возврат, не носи ризик за засегнатите страни, персонал или за легитимните барања за доверливост во комерцијалното работење.

Коментар

Обврската на претпријатијата да ги почитуваат човековите права подразбира усвојување на политики и процеси преку кои, од една страна, тие ќе се запознаат, а од

друга, ќе покажат како ги почитуваат човековите права во пракса. Ова го опфаќа и објавувањето на информации, со што се обезбедува и одреден степен на транспарентност и одговорност кон поединецот или групите кои може да бидат погодени, како и кон другите релевантни засегнати страни, вклучително и инвеститорите. Комуникацијата може да се реализира во различни форми, вклучувајќи ги тука и личните состаноци, дијалог преку интернет, консултации со засегнатите страни, како и преку поднесување јавно достапни формални извештаи. Формалното известување и самото може да еволуира, па така редовните годишни извештаи и извештаите за корпоративната одговорност/одржливост може да содржат и ажурирани податоци достапни на интернет и интегрирани финансиски и нефинансиски извештаи. Од претпријатијата се очекува да поднесуваат финансиски извештаи во случаи на опасност од сериозно негативно влијание врз човековите права, независно дали причините лежат во природата на нивното деловно работење или, пак, во контекстот каде што работат. Извештајот треба да ги опфати и темите и показателите кои укажуваат како претпријатието го утврдува и се справува со негативното влијание врз човековите права. Независната проверка на извештаите за почитувањето на човековите права може да придонесе кон подобрување на нивната содржина и веродостојност. Показателите за конкретни сектори може да бидат и корисен извор за дополнителни информации.

НАДОМЕСТУВАЊЕ

- 22. Онаму каде што идентификувале дека предизвикале или придонеле за негативно влијание, деловните претпријатија треба да обезбедат или да соработуваат со цел да се обезбеди надоместување преку легитимни процеси.**

Коментар

Дури и претпријатијата со најдобрите политики и практики можат да предизвикаат или да придонесат кон негативно влијание врз човековите права кое не го предвиделе или не биле во можност да го предвидат.

Кога некое деловно претпријатие ќе идентификува таква ситуација, независно дали е тоа во рамките на неговиот процес за спроведување на претходна проверка за човековите права или пак на некој друг начин, неговата обврска да ги почитува човековите права подразбира активно учество во постапката за обесштетување, самостојно или во соработка со други чинители. Жалбените механизми на оперативно ниво може да претставуваат делотворно средство за оние коишто можеби биле загрозени со активностите на деловното претпријатие од аспект на овозможување на обесштетување, под услов да исполнуваат определени основни критериуми, како што е наведено во Принципот 31.

Во случај на негативно влијание кое не го предизвикало или кон кое не придонело претпријатието, но кое е директно поврзано со неговото деловно работење, производи или услуги врз основа на некој деловен однос, обврската за почитување на човековите права не носи обврска за претпријатијата сами да обезбедат обесштетување, иако тие може да имаат своја улога во тоа.

Во одредени ситуации, особено каде што постојат наводи за кривични дела, по правило, неопходна е соработка со правосудните механизми.

Подетални упатства за механизмите преку кои загрозените страни можат да бараат обесштетување, вклучително и во случаи каде што се оспоруваат наводи за негативно влијание врз човековите права, се изложени во Поглавјето III за пристап до правни лекови.

ПРАШАЊА ПОВРЗАНИ СО КОНТЕКСТОТ

23. Во сите контексти, деловните претпријатија треба да:

- (а) Ги почитуваат сите важечки закони и меѓународно признаени човекови права, каде и да делуваат;
- (б) Пронаоѓаат начини за почитување на принципите поврзани со меѓународно признаените човекови права во случаи на спротивставени барања;
- (в) Го третираат ризикот од предизвикување или придонесување кон сериозни злоупотреби на човековите права како прашање за правна усогласеност, каде и да делуваат.

Коментар

Иако контекстот или локалната средина може да влијаат врз опасноста по човековите права предизвикана од активностите и деловните односи на некое претпријатие, сепак сите претпријатија имаат иста обврска – да ги почитуваат човековите права каде и да вршат деловни активности. Во случаите каде што локалниот контекст го оневозможува исполнувањето на сите обврски во целост, од претпријатијата се очекува да ги почитуваат начелата на меѓународно признаените човекови права во најголема можна мера во дадените околности и да бидат во состојба да ги покажат своите заложби во таа насока.

Ризикот од соучесништво во тешки повреди на човековите права кои ги вршат други чинители (на пример, безбедносните сили) се зголемува во некои деловни опкружувања, како што се подрачјата погодени од судири. Деловните претпријатија треба да го третираат ваквиот ризик како прашање на правна усогласеност, имајќи ја предвид потенцијалната корпоративна правна одговорност што произлегува

од екстериторијални граѓански тужби, како и од одредбите на Римскиот статут на Меѓународниот кривичен суд во јурисдикции каде што се утврдува корпоративна кривична одговорност. Покрај тоа, директорите, раководителите и вработените може да бидат и лично повикани на одговорност за постапки што претставуваат тешки повреди на човековите права.

Во таквите сложени контексти, претпријатијата треба да внимаваат да не ја отежнуваат ситуацијата. При изборот на најделотворната реакција, пожелно е да не се потпираат само на стручноста и консултациите со различните оддели во рамките на претпријатието, туку да се обратат и до работодавни, независни, надворешни стручњаци, вклучително и оние во владите, граѓанското општество, националните институции за човекови права и релевантните мултилатерални иницијативи.

24. Онаму каде што има потреба да се утврди приоритетот на активностите со цел справување со конкретно и потенцијално штетно влијание врз човековите права, деловните претпријатија треба прво да настојуваат да ги спречат и да ги намалат оние ризици кои се најсериозни или оние каде што задоцнетата реакција би резултирала со ненадоместливост.

Коментар

Претпријатијата треба да се справуваат со сите негативни влијанија врз човековите права, но нема секогаш да бидат во можност да го прават тоа истовремено. Доколку се принудени да утврдуваат редослед на приоритетите, а во отсуство на конкретни законски насоки, претпријатијата треба да почнат со оние влијанија врз човековите права кои би биле најсериозни, поаѓајќи од тоа дека секоја задоцнета реакција би можела да доведе до ненадоместливост. Во овој контекст, сериозноста не претставува апсолутен концепт, туку зависи од другите влијанија врз човековите права кои претпријатието ги утврдило.

III. ПРИСТАП ДО ПРАВНИ ЛЕКОВИ

A. ОСНОВЕН ПРИНЦИП

25. Како дел од нивната должност за обезбедување заштита од злоупотреби на човековите права поврзани со деловното работење, државите треба да преземат соодветни чекори за да осигураат дека во случај на настанување на вакви злоупотреби на нивната територија и/или во нивната јурисдикција, оние коишто се погодени од нив имаат пристап до ефективни правни лекови обезбедени преку судски, административни, законодавни или други соодветни средства.

Коментар

Доколку државите не ги преземат соодветните чекори за истрага, казнување и обесштетување на повредите на човековите права од страна на деловните претпријатија, нивната обврска за обезбедување на заштита на човековите права може да се смета за стане неделотворна, па дури и бесмислена.

Пристапот до ефективни правни лекови има и материјални и процесно-правни аспекти. Правните лекови достапни преку жалбените механизми коишто се опфатени во овој дел може да имаат цел дијапазон на материјални облици чија цел, општо кажано, ќе биде да ги неутрализираат или да ги исправат сите настанати повреди на човековите права. Правните лекови можат да бидат во форма на извинувања, реституција, рехабилитација, финансиски или нефинансиски надомест и казнени санкции (кривични или административни, како што се паричните казни), како и спречување нови повреди на пример преку судски забрани или гаранции за неповторување. Постапките за обезбедување правни лекови треба да бидат непристрасни и заштитени од корупција, како и од политички или други обиди за влијание врз нивниот исход.

За целите на овие Водечки принципи, под жалба се подразбира неправда која некој поединец или група смета дека им е извршена во однос на некое нивно право кое може да биде засновано на закон, договор, експлицитни или имплицитни ветувања, вообичаена пракса или општите претстави за правичност на заедницата која поднесува жалба. Терминот „жалбен механизам“ означува организирана судска или вонсудска постапка што ја спроведува државен или недржавен орган, а преку која може да се поднесе жалба поради повреда на човековите права од страна на деловните претпријатија и да се бара правен лек.

Државните жалбени механизми можат да бидат во надлежност на некој оддел или, пак, агенција на државата или независно тело основано во согласност со законот и

уставот. Овие механизми можат да бидат судски или вонсудски. Притоа, во некои механизми, жалителите се директно вклучени во барањето на правен лек додека, пак, во други тоа го прави посредник во нивно име. Тука, на пример, спаѓаат судовите (кривични и граѓански), понатаму судовите за работни спорови, националните институции за човекови права, националните канцеларии за контакт воспоставени во согласност со Насоките за мултинационалните претпријатија на Организацијата за економска соработка и развој, многубројните канцеларии на народните правобранители и владините служби за разгледување жалби.

Обезбедувањето на пристап до правни лекови во случај на повреда на човековите права од страна на претпријатијата ја наметнува и обврската државата да работи на подигање на јавната свеста и разбирањето на овие механизми, начините за нивно користење, како и давање секаков вид на поддршка (финансиска и стручна) за таа цел. Државните судски и вонсудски жалбени механизми треба да бидат темелот на поширокиот систем на правни лекови. Во рамките на еден таков систем, жалбените постапки на оперативното ниво можат да обезбедат можности за поднесување жалби и решавање спорови во рана фаза. Државните механизми и механизмите на оперативното ниво можат да бидат дополнети или зајакнати со заштитните функции на иницијативите за соработка, како и со мерките на меѓународните и регионалните механизми за човекови права. Дополнителни насоки во врска со овие механизми се дадени во принципите бр. 26-31.

Б. ОПЕРАТИВНИ ПРИНЦИПИ

ДРЖАВНИ СУДСКИ МЕХАНИЗМИ

26. Државите треба да преземат соодветни чекори преку кои ќе обезбедат ефективност на домашните судски механизми при справување со злоупотребите на човековите права поврзани со деловното работење, вклучително и преку разгледување разни начини за намалување на правните, практичните и другите релевантни препреки коишто би можеле да доведат до оневозможување на пристап до правниот лек.

Коментар

Ефективните судски механизми се клучни за обезбедување пристап до правните лекови. Нивната способност за решавање спорови во врска со повреди на човековите права поврзани со деловното работење зависи од нивната непристрасност, интегритет и способност за соодветно водење на постапките.

Државите треба да внимаваат да не создаваат препреки коишто би го оневозможиле поднесувањето на легитимни тужби пред судовите во ситуации кога поста-

пувањето на судот е неопходно за да се добие пристап до правен лек или кога не постојат алтернативни извори за добивање ефективни правни лекови. Исто така, тие треба да се погрижат дека делењето на правда нема да биде оневозможено од корумпирани судски процеси, дека судовите се независни од економски или политички притисоци од други државни органи или од деловни чинители, како и дека не постојат пречки за легитимно и мирно делување на бранителите на човековите права.

Законски препреки коишто можат да ги спречат легитимните тужби во врска со повреди на човековите права поврзани со деловното работење може да се појават, на пример, кога:

- Начинот на којшто е распределена законската одговорност на припадниците на корпоративните групации според домашното кривично и граѓанско право овозможува избегнување на соодветна одговорност;
- Подносителите на жалби се соочуваат со лишување од нивните права во државата–домаќин и немаат пристап до судовите во матичната држава без оглед на основаноста на жалбата;
- Определени групи, како на пример, домородно население или мигранти, не го уживаат истото ниво на правна заштита на нивните човекови права во споредба со останатото население.

Практични и процесни пречки за пристап до судски правни лекови може да се појават, на пример, кога:

- Трошоците за поднесување жалба го надминуваат износот којшто е соодветен за да ги одврка подносителите од поднесување неосновани жалби и/или не можат да бидат намалени до разумно ниво со поддршка од владата, „пазарни“ механизми (како што се осигурување во случај на судски постапки и структура на трошоците за водење на спорот), или други средства;
- Подносителите на жалбите се соочуваат со тешкотии при ангажирањето на правни застапници поради недостиг на средства или други начини за преку кои адвокатите ќе се стимулираат да ги советуваат жалителите за работи од оваа област;
- Не постојат адекватни можности за спојување на жалбите или за водење репрезентативни постапки (на пример, поднесување групна тужба и други постапки за разгледување на колективни тужби), а со тоа се оневозможува пристапот до ефикасни правни лекови на поединечните жалители;

- Државните обвинители немаат доволно ресурси, стручност и поддршка за да ги исполнат обврските на државата самата да ја истражува вмешаноста на поединци и претпријатија во кривични дела поврзани со човековите права.

Голем дел од овие препреки се резултат, или комбинација, на често присутниот расчекор помеѓу страните во жалбените постапки во врска со повреди на човековите права поврзани со деловното работење, како што се разликите во нивните финансиски средства, пристапот до информации и стручното знаење. Дотолку повеќе, или како резултат на активна дискриминација или како ненамерна последица од начинот на којшто се поставени и функционираат судските механизми, припадниците на некои групи или некои делови од населението коишто се изложени на поголем ризик од ранливост или маргинализација, честопати се соочуваат со дополнителни културни, општествени, физички и финансиски пречки во однос на пристапот, користењето и ползувањето на овие механизми. Особено внимание треба да се обрне на правата и специфичните потреби на таквите групи или делови од населението во сите фази на процесот за обезбедување правни лекови: пристап, постапки и исход.

ДРЖАВНИ ВОНСУДСКИ МЕХАНИЗМИ ЗА РЕШАВАЊЕ СПОРОВИ

- 27. Покрај судските механизми, државите треба да овозможат и ефективни и соодветни несудски жалбени механизми, како дел од еден сеопфатен државен систем на правни лекови за злоупотреби на човекови права поврзани со деловното работење.**

Коментар

Административните, законодавните и останатите вонсудски механизми играат клучна улога во надополнувањето на судските механизми. Дури и таму каде што судските системи се ефикасни и располагаат со доволно ресурси, тие не можат сами да го носат целиот терет што произлегува од разгледувањето на сите наводни злоупотреби; судските правни лекови не се секогаш потребни и не секогаш се претпочитани од сите жалители.

Празнините во обезбедувањето на правен лек во случај на повреди на човековите права поврзани со деловното работење може да бидат пополнети, онаму каде што е соодветно, преку проширување на надлежностите на постојните вонсудски механизми и/или преку воспоставување на нови механизми. Овие механизми можат да бидат засновани на посредување, арбитража или да применуваат други културолошки прифатливи процеси усогласени со стандардите за човекови права – или, пак,

да претставуваат комбинација од овие механизми – во зависност од прашањата за кои станува збор, постоењето на јавен интерес и потенцијалните потреби на различните страни. За да бидат ефективни, тие треба да ги исполнуваат критериумите утврдени во принципот 31.

Во оваа смисла, посебна улога играат националните институции за заштита на човековите права.

Како и со судските механизми, државите треба да разгледаат начини за отстранување на нееднаквоста меѓу страните во постапките во врска со повреди на човековите права поврзани со деловното работење и сите дополнителни препреки со кои се соочуваат припадниците на групите или категориите на население кои изложени на поголем ризик од ранливост или маргинализација.

НЕДРЖАВНИ ЖАЛБЕНИ МЕХАНИЗМИ

- 28. Државите треба да земат предвид различни начини за олеснување на пристапот до ефективни недржавни жалбени механизми поврзани со злоупотреба на човековите права што произлегува од деловното работење.**

Коментар

Една од категориите на недржавни жалбени механизми ги опфаќа оние механизми коишто ги воспоставуваат деловните претпријатија, сами или пак заедно со засегнатите страни, некое индустриско здружение или пак група составена од повеќе засегнати страни. Тие претставуваат вонсудски механизми, но можат да применуваат постапки засновани на арбитража, дијалог или други културолошки прифатливи постапки усогласени со стандардите за човекови права. Овие механизми можат да понудат посебни предности, како на пример брзина на пристап и ремедијација, намалени трошоци и/или можност за решавање на транснационални спорови.

Друга категорија ги опфаќа регионалните и меѓународните тела за заштита на човековите права. Тие тела најчесто се занимаваат со наводни повреди на обврските на државите за почитување на човековите права. Сепак, некои од нив се занимаваат и со неисполнувањето на обврските според кои државата треба да обезбеди заштита од повреди на човековите права од страна на деловните претпријатија. Државите можат да играат корисна улога во јакнењето на свеста и олеснувањето на пристапот до такви опции, покрај механизмите коишто тие самите ги обезбедуваат.

- 29. Со цел да се овозможи рано и директно решавање на жалбите, деловните претпријатија треба да воспостават или да учествуваат во ефективни жалбени механизми на оперативнo ниво за поединците и за заедниците коишто можат да бидат предмет на негативно влијание.**

Коментар

Жалбените механизми на оперативно ниво се директно пристапни за поединците и за заедниците врз кои некое претпријатије може да изврши негативно влијание. Вообичаено, со нив управуваат претпријатијата, сами или во соработка со други, вклучувајќи ги и релевантните заинтересирани страни. Овие механизми можат да се обезбедат и преку давање пристап до некое заемно прифатливо надворешно стручно лице или тело. Притоа, подносителот на жалбата не мора да има искористено други средства за правна заштита пред да премине на користење на овие механизми. Тие можат директно да се обратат до претпријатијата со цел да се изврши процена на прашањата и да се побараат корективни мерки за секоја настаната штета.

Жалбените механизми на оперативно ниво вршат две клучни функции во однос на обврската на деловните претпријатија да ги почитуваат човековите права.

- Прво, тие го поддржуваат утврдувањето на негативните влијанија врз човековите права во рамките на континуираната претходна проверка за човековите права што ја спроведува претпријатието. Тоа го прават со тоа што обезбедуваат канал преку кој директно загрозените субјекти од деловното работење на претпријатието можат да ја искажат својата загриженост кога сметаат дека постои или ќе се појави идно негативно влијание. Преку анализа на трендовите и шемите присутни во жалбите, деловните претпријатија можат да ги утврдат и системските проблеми и соодветно да го прилагодат своето работење.
- Второ, овие механизми им овозможуваат на деловните претпријатија да ги разгледаат жалбите и откако ќе утврдат злоупотреба, да постапат по нив и да спроведат корективни мерки уште во рана фаза, со што ќе се спречи зголемување на штетите и ескалирање на жалбите.

Ваквите механизми не треба да бараат жалбите или приговорите да бидат поднесени откако ќе се достигне определено ниво на повреда на човековите права, туку да имаат за конкретна цел да ги утврдат сите легитимни причини за загриженост на сите оние коишто можат да бидат предмет на негативно влијание. Доколку тие причини за загриженост не се утврдат и не се отстранат, со текот на времето можат да прераснат во поголеми спорови и повреди на човековите права.

Жалбените механизми на оперативно ниво треба да задоволуваат одредени критериуми коишто ќе обезбедат нивна ефикасност во пракса (Принцип 31). Овие критериуми можат да бидат задоволени преку различни видови на жалбени механизми во зависност од потребите кои се условени од размерот, ресурсите, секторот, културата и други параметри.

Жалбените механизми на оперативно ниво можат значително да придонесат кон пошироко ангажирање на засегнатите страни и кон процесите за колективно преговарање, но не можат бидат нивна замена. Тие не треба да се користат за ослабување на улогата на легитимните синдикати во решавањето на работните спорови ниту пак за оневозможување на пристап до судски и други вонсудски жалбени механизми.

30. Индустијата, групите на засегнати страни и другите иницијативи за соработка коишто се базираат на почитување на стандардите за човекови права треба да обезбедат достапност до ефективни жалбени механизми.

Коментар

Стандардите поврзани со човековите права сè почесто се содржани во обврските коишто ги преземаат индустриските тела, иницијативите во чиј состав има повеќе засегнати страни, како и други иницијативи за соработка, и тоа преку кодексите на однесување, стандардите за квалитет на работењето, глобалните рамковни договори помеѓу синдикатите и транснационалните корпорации и слични документи. Таквите иницијативи за соработка треба да обезбедат достапност на ефективни механизми преку кои загрозените страни или нивните легитимни претставници ќе можат да изразат загриженост кога сметаат дека предметните обврски не се исполнети. Легитимноста на ваквите иницијативи може да биде доведена во опасност доколку тие не обезбедуваат вакви механизми. Овие механизми можат да бидат воспоставени на ниво на поединечни членови, на ниво на иницијативи за соработка или, пак, и на двете нивоа. Тие треба да овозможуваат отчетност и да помогнат во утврдување на корективни мерки за отстранување на негативното влијание врз човековите права.

КРИТЕРИУМИ ЗА ЕФЕКТИВНОСТ НА НЕСУДСКИТЕ ЖАЛБЕНИ МЕХАНИЗМИ

31. Со цел да се обезбеди нивна ефективност, несудските државни и недржавни жалбени механизми треба да бидат:

- (а) Легитимни: да креираат доверба кај групите на засегнати страни за кои се наменети и да сносат одговорност за правичното спроведување на жалбените постапки;
- (б) Пристапни: да им бидат познати на сите групи на засегнати страни за кои се наменети и да овозможуваат соодветна помош за оние кои може да се соочат со одредени пречки во пристапот;

- (в) Предвидливи: да обезбедуваат јасна и позната постапка со индикативна временска рамка за секоја фаза, јасност во однос на видовите на расположливи процеси и исходи, како и средства за следење на имплементацијата;
- (г) Правични: да настојуваат на оштетените страни да им обезбедат разумен пристап до извори на информации, совети и експертиза коишто се потребни за вклучување во жалбената постапка под правични, информирани и достоинствени услови;
- (д) Транспарентни: да ги информираат страните во жалбената постапка за напредокот и да обезбедуваат доволно информации за резултатите на механизмот во насока на градење доверба во неговата ефективност и задоволување на кој било загрозен јавен интерес;
- (ѓ) Компатибилни со правата: да обезбедат дека исходите и правните лекови се во согласност со меѓународно признаените човекови права;
- (е) Извор на континуирано учење: да користат релевантни мерки со цел да се утврдат насоки за подобрување на механизмот и спречување на идни жалби и штети;

Исто така, механизмите на оперативнo ниво треба да бидат:

- (ж) Засновани на комуникација и дијалог: консултирање на групите на засегнати страни за кои се наменети во врска со нивниот дизајн и функционирање и фокусирање на дијалогот како средство за постапување со и решавање на жалбите.

Коментар

Жалбениот механизам може да ја исполни својата цел само доколку луѓето на кои им е наменет знаат дека постои, имаат доверба во него и можат да го применуваат. Овие критериуми претставуваат показател за осмислувањето, ревидирањето или оценувањето на вонсудските жалбени механизми и помагаат да се обезбеди нивна ефективност во пракса. Лошо осмислен или лошо спроведен жалбен механизам може да доведе до продлабочување на чувството на незадоволство меѓу загрозените страни, зајакнувајќи го нивното чувство на беспомошност и непочитување од постапката.

Првите седум критериуми се однесуваат на сите државни и недржавни механизми, како и на механизмите засновани на арбитража или дијалог. Осмиот критериум се однесува конкретно на механизмите на оперативнo ниво со кои управуваат самите деловни претпријатија.

Терминот „жалбен механизам“ тука се користи во техничко-правна смисла. Терминот сам по себе не е секогаш соодветен или корисен кога се зборува за некој конкретен механизам, но критериумите за ефективност остануваат исти. Следи коментар за конкретните критериуми:

- а) Заинтересираните страни на кои им е наменет механизмот мораат да имаат доверба во него за да се решат да го користат. Еден од најважните фактори во градењето на довербата кај засегнатите страни е осигурувањето дека страните во жалбената постапка не можат да влијаат врз нејзиното правично спроведување;
- б) Пречките во пристапот можат да вклучуваат отсуство на свесност за механизмот, јазикот, нивото на писменост, трошоците, физичката локација и стравот од реперкусии;
- в) За да биде доверлив и применуван, механизмот треба да дава јавно достапни информации за постапката којашто ја обезбедува. Пропишаните рокови за секоја фаза треба да се почитуваат секогаш кога тоа е можно, имајќи предвид дека понекогаш може да биде потребна флексибилност;
- г) Засегнатите страни кои се жалат или се во спор со деловни претпријатија неретко имаат многу помал пристап до информации и стручни ресурси, а честопати немаат ни доволно финансиски ресурси за да ги покријат. Нерешавањето на ваквата нееднаквост може да го отежни спроведувањето на правична постапка, да ја ослаби перцепцијата за правичноста на постапката, како и да го попречи постигнувањето на трајни решенија;
- д) Редовната комуникација со страните во постапката за текот на поединечните жалби може да биде од клучно значење за зачувување на довербата во постапката. Обезбедувањето на транспарентност во однос на функционирањето на механизмот за поширокиот круг на засегнати страни, преку објавување на статистички податоци, студии на случаи или подетални информации за решавањето на определени предмети може да биде значајно за да се демонстрира легитимноста на механизмот и да се зачува довербата во него. Истовремено, секогаш кога е неопходно, треба да се обезбеди доверливост на дијалогот меѓу страните, како и на идентитетот на засегнатите поединци;
- ѓ) Честопати, жалбите не се формулирани од аспект на човековите права и многу од нив првично не укажуваат на загриженост за кршење на човековите права. Сепак, онаму каде што исходите имаат последици по човековите права, треба да се преземат мерки за да се осигури дека тие се во склад со меѓународно признаените човекови права;

- е) Редовната анализа на зачестеноста, карактеристиките и причините за жалбите може да им овозможи на институциите кои управуваат со овие механизми да ги утврдат и да влијаат врз политиките, постапките или практиките кои треба да се променат за да се спречи можна идна штета;
- ж) Консултациите со групите на засегнати страни во врска со дизајнот и функционирањето на жалбениот механизам на оперативно ниво може да придонесат кон осигурување дека механизмот ќе ги задоволи нивните потреби, дека тие ќе го користат во пракса и дека постои заеднички интерес за негова успешност. Со оглед на тоа дека е нелегитимно деловното претпријатие истовремено да биде и предмет на жалба и еднострано да решава по неа, овие механизми треба да се фокусираат на постигнување на заедничко решение преку дијалог. Онаму каде што е потребна, арбитражата треба да ја спроведува легитимен и независен механизам на некоја трета страна.

Име на проектот:

водечки принципи за
бизнис и човекови права

Донатор:

Европска Унија

(IPA: EuropeAid/155319/DD/ACT/MK)

Период на имплементација:

01.03.2018 – 31.12.2019 година

Контакт:

Владимир Полежиновски 19-1/6, 1000 Скопје

Тел: +389 (0)2 3224 198

E-mail: konekt@konekt.org.mk